

MANEVİ BİR ZARARLI YÖNETİMİ MODELİ OLARAK KÖSTEBEK TÜRBESİ: SAFRANBOLU KONARI KÖYÜ ÖRNEĞİNDE ETNOEKOLOJİK BİR ANALİZ¹

**The Mole Tomb as a Spiritual Pest Management Model: An Ethnoecological
Analysis in the Case of Safranbolu Konarı Village**

Dilek ÖZAL

Karabük Üniversitesi, LEE Enstitüsü YL Öğrencisi

E-posta: 2328246506@ogrenci.karabuk.edu.tr

Orcid ID: 0009-0005-5384-7111

Prof. Dr. Taşkın DENİZ

Karabük Üniversitesi, Safranbolu Turizm Fakültesi

Eposta: taskindeniz@karabuk.edu.tr

Orcid ID: 0000-0003-1293-5404

Öz

Modern antroposentrik tarım anlayışının doğayı salt araçsal bir kaynak olarak kurgulaması, ekosistem bütünlüğünü zedeleyen ve geleneksel ekolojik bilgiyi dışlayan bir sürdürülebilirlik krizine yol açmaktadır. Bu çalışma, söz konusu krize karşı yerel toplulukların geliştirdiği manevi-etik çözümleri etnoekolojik bir perspektif ve Mircea Eliade'nin hierofani kavramı çerçevesinde analiz etmektedir. Araştırmanın temel amacı, Karabük ili Safranbolu ilçesi Konarı Köyü'nde yer alan Köstebek Türbesi örneği üzerinden, kutsalın doğal unsurlar aracılığıyla tezahür etmesinin tarımsal zararlı yönetiminde nasıl bir kültürel disiplin ve risk sınırlama mekanizması oluşturduğunu saptamaktır. Nitel araştırma geleneğine uygun olarak etnografik ve etnoekolojik yöntemlerle yürütülen çalışmada, derinlemesine görüşmeler ve saha gözlemlerinden elde edilen veriler tematik analize tabi tutulmuştur. Araştırma bulguları, Köstebek Türbesi'nin köstebeği yalnızca yok edilmesi gereken bir "zararlı" olarak görmeyi sınırlayan, dinsel tabular aracılığıyla kimyasal müdahaleyi engelleyen ve tarımsal pratikleri mitsel sınırlar dahilinde düzenleyen özgün bir manevi ekoloji alanı inşa ettiğini ortaya koymuştur. Sonuç olarak çalışma, modern antroposentrik zararlı yönetimi yaklaşımlarına karşı geleneksel bilginin koruyucu gücünü vurgulayarak, ekolojik sürdürülebilirlik için kültürel ve etik temelli alternatif bir model sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Etnoekoloji, Kutsal Ekoloji, Hierofani, Geleneksel Ekolojik Bilgi, Konarı Köyü.

¹ Bu makale, Karabük Üniversitesi LEE Kültürel Miras ve Miras Alan Yönetimi Anabilim Dalı'nda yürütülen "Safranbolu Konarı Köyü'nde Kutsal Ekoloji: Geleneksel Ziraat Bilgisi Uygulamaları Bağlamında Etnoekolojik Bir Analiz" başlıklı tezden üretilmiştir.

Abstract

Modern anthropocentric agricultural paradigms, by framing nature as a mere instrumental resource, have precipitated a dual crisis threatening both ecological integrity and the preservation of traditional ecological knowledge. This study addresses this challenge by situating local belief systems within an ethnoecological framework and Mircea Eliade's conceptualization of hierophany. The primary objective is to analyze the "Köstebek Türbesi" (Mole Tomb) in Konarı Village, Safranbolu, as a mechanism of cultural discipline and risk mitigation that regulates pest management through the manifestation of the sacred in natural elements. Employing qualitative, ethnographic, and ethnoecological methodologies, the research utilizes thematic analysis of data gathered from in-depth interviews and participant observations. The findings demonstrate that the tomb functions as a spiritual ecology site that effectively restricts direct violent intervention against moles, prevents chemical pesticide usage through religious taboos, and reorders agricultural practices within mythical boundaries. Ultimately, this research contributes to the field by proposing a cultural and ethically grounded alternative to modern anthropocentric pest management models, underscoring the functional role of sacredness in achieving long-term agricultural sustainability.

Keywords: Ethnoecology, Sacred Ecology, Hierophany, Traditional Ecological Knowledge, Konarı Village.

Giriş

Modern tarım pratiklerinin epistemolojik temellerini oluşturan antroposentrik paradigma, doğayı yalnızca insan ihtiyaçları doğrultusunda manipüle edilmesi, verimleştirilmesi ve sömürülmesi gereken mekanik bir kaynaklar deposu olarak kurgulamaktadır (Özal, 2026). Aydınlanma döneminden itibaren kurumsallaşan bu indirgemeci bakış açısı, insanı ekosistemin dışına yerleştirerek doğa ve kültür arasında ontolojik bir kopuşa yol açmıştır (Northcott, 2014). Bu süreçte doğal unsurlar, tarihsel ve manevi anlamlarından arındırılarak salt araçsal birer "meta" haline getirilmiş; özellikle tarımsal zararlı yönetimi gibi alanlarda ekosistem dengesini gözetken bütüncül yöntemlerin yerini, biyolojik çeşitliliği tehdit eden teknik ve kimyasal müdahaleler almıştır (Toledo, 1992). Yaşanan küresel ekolojik kriz, bu bağlamda yalnızca teknik bir yetersizlik değil; aynı zamanda modern bilimsel-rasyonel paradigmanın doğayı "cansız bir madde" olarak görmesinden kaynaklanan derin bir epistemolojik ve kültürel krizdir (Berkes, 2012).

Bu kriz karşısında etnoekolojik yaklaşım, yerel toplulukların çevreleriyle kurdukları ilişkiyi salt ampirik veri veya üretim tekniği olarak değil, inanç (Kosmos), bilgi (Corpus) ve uygulama (Praxis) katmanlarından oluşan dinamik bir yaşam formu olarak ele almaktadır (Toledo, 2022). Etnoekoloji, geleneksel toplumların doğayı insan eylemlerine karşılık verebilen ahlaki bir özne ve kutsallığın mekânsal olarak tezahür ettiği bir alan olarak algıladıklarını savunur (Berkes, 2012). İnsan ile doğa arasındaki ilişkinin karşılıklı ahlaki sorumluluklar, tabusal kısıtlamalar ve nesiller boyu aktarılan kültürel hafıza üzerinden inşa edildiğini belirten bu yaklaşım, modern tarım

anlayışının yarattığı "doğanın büyüünün bozulması" durumuna karşı köklü bir alternatif sunar (Toledo ve Barrera-Bassols, 2008). Geleneksel bilgi sistemleri içinde zararlılarla mücadele, sadece yok etme üzerine kurulu teknik bir süreç değil; aksine türler arası dengeyi ve mitsel sınırları korumayı amaçlayan bir risk yönetimi stratejisidir (Özal, 2026).

Bu çalışmanın amacı, Karabük ili Safranbolu ilçesine bağlı Konarı Köyü'nde sürdürülen geleneksel ziraat bilgisinin manevi temellerini "Köstebek Türbesi" örneği üzerinden analiz etmektir. Araştırma, Mircea Eliade'nin "hiyerofani" olarak adlandırdığı, kutsalın doğal unsurlar aracılığıyla mekân ve zamanda tezahür ederek uzamsal türdeşliği bozması olgusu çerçevesinde kurgulanmıştır (Eliade, 2017). Köstebek Türbesi'nin, tarımsal üretimi tehdit eden köstebeği salt bir "zararlı" olarak görmeyi sınırlayan ve doğaya yönelik şiddeti engelleyen manevi bir disiplin mekanizması olarak nasıl işlev gördüğü irdelenmektedir (Özal, 2026). Bu bağlamda çalışma, kutsallık atfının yerel topluluklarda ekosistemle uyumlu davranışı nasıl teşvik ettiğini ve yerel hiyerofanilerin tarımsal sürdürülebilirliği sağlamadaki davranış düzenleyici rolünü çözümlenmeyi hedeflemektedir. Modern çevre sorunlarının aşılmasında, yerel ve manevi bilgi sistemlerinin sunduğu bu bütüncül perspektif, ekolojik krizin çözümünde göz ardı edilmemesi gereken etik bir temel sunmaktadır (Berkes, 2012). Bu doğrultuda, geleneksel ekolojik bilgeliğin modern çevre politikalarına entegrasyonu, doğa-kültür uzlaşısını yeniden tesis edecek ve sürdürülebilir bir gelecek inşa edecek vizyoner bir yol haritası sunma potansiyeline sahiptir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Antroposentrik Paradigma ve Doğanın Araçsallaştırılması

Modernite ile kurumsallaşan antroposentrik paradigma, doğayı insanın sınırsız kullanımına açık, mekanik ve ruhsuz bir kaynaklar deposu olarak kurgulamıştır (Özal, 2026). Bu yaklaşımın kökleri, Aydınlanma döneminde rasyonalist düşüncenin yükselişiyle doğanın "ölümü" ve sömürülmeye açık bir nesne haline getirilmesine dayanmaktadır (Merchant, 1983). Descartesçi düalizm ve Newtoncu mekanik evren tasarımı, insanı ekosistemin dışına yerleştirerek doğa ve kültür arasında derin bir ontolojik kopuşa yol açmıştır (Berkes, 2012). Bu süreçte doğal varlıklar, tarihsel ve manevi bağlamlarından koparılarak "doğal sermaye" veya "kaynak" gibi araçsal kategorilere indirgenmiştir (Northcott, 2015). Tarımsal üretimde verimlilik ve kontrol odaklı bu indirgemeci bakış açısı, ekolojik sistemlerin özgün dinamiklerini görmezden gelerek küresel ölçekte bir çevresel krizin temelini oluşturmuştur (Toledo, 1992). İnsan dışı varlıkların yalnızca insana sağladığı fayda ölçüsünde değer kazandığı bu süreç, doğanın sadece teknik yöntemlerle terbiye edilmesi gereken bir "öteki" olarak konumlandırılmasına neden olmuştur (White, 1967). Modern rasyonalizmin doğayı ruhsuz bir "araçsal meta" olarak kurgulamasına karşın, yerel topluluklar için doğa, kutsallığın mekânsal bir tezahürü ve insan eylemlerine ahlaki bir karşılık veren bir "etik özne" konumundadır (Özal, 2026).

2.2. Etnoekoloji: Bilgi, İnanç ve Pratik Bütünlüğü

Etnoekolojik yaklaşım, modernitenin yarattığı doğa-kültür dikotomisine karşı çıkarak, yerel toplulukların çevreleriyle kurdukları ilişkiyi bütüncül bir perspektifle ele alır (Özal, 2026). Bu disiplin, geleneksel toplumların doğayı algılama biçimini inanç (Kosmos), bilgi (Corpus) ve uygulama (Praxis) katmanlarından oluşan ve birbirini besleyen karmaşık bir "K-C-P kompleksi" olarak tanımlar (Toledo, 2002). Etnoekolojiye göre geleneksel bilgi, sadece teknik bir veri yığını veya ampirik gözlem değildir; aksine sembolik anlamlar, mitsel anlatılar ve etik sorumluluklarla iç içe geçmiş bir yaşam formudur (Yolcu vd., 2023). Geleneksel ekolojik bilgi (GEB), kuşaklar boyu süregelen bir uyarlanma süreci olarak topluluğun hafızasında yer bulur ve ekosistemle kurulan bu derin bağ, çevresel sürdürülebilirliğin anahtarını oluşturur (Berkes, 2012). Bu bağlamda, geleneksel toplumların doğaya dair bilgisi sadece "ne yapıldığına" değil, bu eylemin arkasındaki manevi "niçine" ve ahlaki sözleşmeye odaklanarak modern bilimden ayrışır (Toledo, 1992).

2.3. Kutsalın Doğada Tezahürü (Hiyerofani)

Kutsalın doğal unsurlar aracılığıyla mekân ve zamanda kendini açığa vurması, din fenomenolojisinde hiyerofani kavramı ile ifade edilir (Eliade, 2017). Geleneksel zihniyet için dünya, hiyerofaniler aracılığıyla parçalı bir yapı kazanır; bu durum uzamsal türdeşliği bozarak belirli noktaları kutsal, mutlak ve gerçek birer "merkez" haline getirir (Eliade, 2003). Konarı Köyü örneğinde olduğu gibi, türbeler veya kutsal su kaynakları, dinsel insan için kaosun içindeki düzeni simgeleyen birer axis mundi (dünya eksenini) işlevi görür (Özal, 2026). Kutsallık atfı, nesneyi veya alanı fiziksel gerçekliğinin ötesine taşıyarak ona dinsel bir otorite yükler (Verschuuren vd., 2010). Doğal bir unsurun hiyerofaniye dönüşmesi, topluluğun o unsura yönelik davranışlarını dinsel bir disiplinle çevreleyerek ekolojik dengeyi koruyan manevi bir sınır çizer (Berkes, 2012). Bu noktada hiyerofani, sadece sembolik bir temsil değil, aynı zamanda insanın çevreyle kurduğu ontolojik ilişkinin düzenleyici bir mekanizmasıdır (Eliade, 2017).

2.4. Manevi Ekoloji ve Kültürel Disiplin Mekanizmaları

Manevi ekoloji, doğal kaynakların yönetiminde doğrudan yaptırım uygulayan yasal otoritelerden ziyade, içselleştirilmiş etik ve inanç temelli denetim mekanizmalarına odaklanır (Berkes, 2012). Geleneksel toplumlarda çevreyle uyumlu davranışlar, çoğunlukla "tabu" olarak adlandırılan kutsal yasaklar ve dinsel kısıtlamalar aracılığıyla tesis edilir (Özal, 2026). Rappaport (1999), ritüeli ve dini, ekosistemi düzenleyen sibernetik denetim mekanizmaları olarak görür; bu bağlamda kutsal yasaklar, sistemin biyolojik dengesini koruyan regülatörler olarak işlev görür. Bu "sosyal çitler", belirli türlerin veya alanların korunmasında korku ve saygıya dayalı bir manevi disiplin yaratarak, aşırı sömürüyü ve ekolojik tahribatı engelleyen bir risk yönetimi işlevi görür (Bhagwat & Rutte, 2006). Kutsal mekânların veya varlıkların taşıdığı bu manevi güç (mana), topluluğun ekosistemle kurduğu karşılıklılık (reciprocity) ilkesini garanti altına alır (Rappaport, 1999). Dolayısıyla, kutsallık atfı sayesinde korunan bir alan,

resmi bir koruma statüsü olmasa dahi dinsel otokontrol yoluyla biyolojik çeşitliliğin sığınağı haline gelir (Verschuuren vd., 2010). Bu kültürel disiplin mekanizmaları, tarımsal eylemleri "mitsel zaman"ın bir parçası haline getirerek insanın doğaya yönelik müdahalelerini dinsel bir meşruiyet ve sorumluluk zeminine oturtur (Eliade, 2017).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Deseni

Bu çalışma, sosyal gerçekliği doğal ortamında, bütüncül ve derinlemesine yorumlayıcı bir bakış açısıyla anlamayı hedefleyen nitel araştırma geleneği içerisinde kurgulanmıştır. Araştırma deseni olarak, belirli bir kültürel topluluğa ait inanç sistemlerini, davranışları ve deneyimleri bağlamsal derinlikte ortaya çıkarmayı hedefleyen kültürel analiz (etnografya) yaklaşımı benimsenmiştir. Çalışmanın kuramsal çatısı; yerel halkın ekolojik ilişkiler hakkındaki "emik" (içeriden) bakış açısını, Geleneksel Ekolojik Bilgi (GEB) sisteminin inanç (Kosmos), bilgi (Corpus) ve uygulama (Praxis) katmanlarıyla sentezleyen etnoekolojik bir perspektif üzerine inşa edilmiştir. Bu makale, Karabük Üniversitesi bünyesinde tamamlanan kapsamlı bir yüksek lisans tez çalışmasından türetilmiştir.

3.2. Araştırma Sahası: Konarı Köyü

Araştırma sahası olarak belirlenen Karabük ili Safranbolu ilçesine bağlı Konarı Köyü, 12. Yüzyıla uzanan tarihi derinliği ve Osmanlı tahrir defterlerindeki kayıtlarıyla stratejik bir kırsal yerleşimdir. Karmaşık bir karst topografyasına sahip olan köyün ekolojik ve manevi merkezini, "dipsizlik mitosu" ile kutsallaştırılan Konarı Gölü (Dipsizgöl) oluşturmaktadır. Yerel anlatılarda yüksek tarımsal verimliliği nedeniyle "Küçük Antalya" olarak tanımlanan bölge, sahip olduğu mikro-ekolojik yapı ve geleneksel su yönetimi mirasıyla yerleşik ziraat kültürünün manevi bir disiplinle sürdürüldüğü özgün bir sosyo-ekolojik sistem sergilemektedir.

3.3. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmanın sonuçlarının inandırıcılığını artırmak amacıyla farklı veri kaynaklarının bir arada kullanıldığı "veri çeşitlemesi" (triangulation) stratejisi izlenmiştir. Çalışmanın temel verileri, "kartopu örnekleme" yoluyla ulaşılan ve geleneksel bilgeliği temsil eden kilit kaynak kişilerle (KK) yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerle toplanmıştır. Örneklem grubu, köydeki kadim ziraat bilgisine ve dinsel kısıtlamalara (tabu) en üst düzeyde hâkim olan, yaşları 57 ile 98 arasında değişen ve yaşam boyu tarımsal üretim tecrübesine sahip deneyimli kaynak kişilerden oluşturulmuştur. Bu sözlü anlatılar; tarımsal faaliyetler (aşılama, tohum saklama), kutsal mekânlardaki davranışlar (türbe ziyaretleri) ve kolektif uygulamalar (su paylaşım ritüelleri) sırasında gerçekleştirilen katılımlı gözlemlerle desteklenmiştir. Ayrıca, Osmanlı arşiv belgeleri ve ilgili etnoekolojik literatür üzerinden doküman incelemesi yürütülmüştür.

3.4. Veri Analizi

Sahadan elde edilen zengin nitel verilerin sistematik olarak anlamlandırılması için Tematik Analiz yöntemi kullanılmıştır. Analiz sürecinde veriler önce deşifre edilmiş, ardından satır satır incelenerek köy halkının kendi kavramsal dünyasını yansıtan "emik" kodlar oluşturulmuştur. Analitik bütünlüğü sağlamak amacıyla kaynak kişilerin ifadeleri "KK1, KK2" gibi özgün sayısal kodlarla tanımlanmış ve bu kodlar aracılığıyla toplanan veriler dört ana tema altında kategorize edilmiştir: Manevi-Ekolojik Bağlar (Kosmos), Kutsal Zaman Yönetimi (Kosmos/Praxis), Yerel Bilgi Sistemleri (Corpus/Praxis) ve Sosyal Kısıtlamalar (Sosyal Kurumlar). Elde edilen bulgular, Mircea Eliade'nin hiyerofani ve mitsel zaman kavramları ile Fikret Berkes'in kutsal ekoloji kuramı çerçevesinde yorumlanarak analitik bir senteze ulaştırılmıştır.

3.5. Etik Hususlar

Araştırmanın yürütülmesinde sosyal bilimler alanındaki bilimsel ahlak ve etik ilkelere titizlikle bağlı kalınmıştır. Görüşmeler öncesinde katılımcılara çalışmanın amacı ve kapsamı hakkında detaylı bilgi verilerek "bilgilendirilmiş onam"ları sözlü olarak alınmıştır. Katılımcıların kişisel mahremiyetini korumak amacıyla veri seti tamamen anonimleştirilmiş ve kaynak kişiler sayısal kodlarla tanımlanmıştır. Toplanan ritüelistik bilgiler Konarı Köyü'nün Somut Olmayan Kültürel Mirası (SOKÜM) olarak kabul edilmiş ve bu manevi bilginin özgünlüğüne saygı duyulmuştur. Bu makalenin temelini oluşturan veriler, yazarın 2026 tarihli "Safranbolu Konarı Köyü'nde Kutsal Ekoloji" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasına dayanmaktadır (Özal, 2026).

4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Konarı Köyü'nde gerçekleştirilen etnoekolojik saha araştırması, yerel halkın tarımsal pratiklerinin salt ampirik verilere değil, dinsel fenomenoloji bağlamında mekânı ve canlıları anlamlandıran derin bir "manevi ekoloji" sistemine dayandığını kanıtlamaktadır. Bu sistemin odağında yer alan "Köstebek Türbesi", Geleneksel Ekolojik Bilgi (GEB) literatüründeki inanç (Kosmos), bilgi (Corpus) ve uygulama (Praxis) katmanlarının iç içe geçtiği bir hiyerofani merkezi olarak saptanmıştır.

4.1. Köstebek Türbesi'nin Oluşum Anlatısı: Mitsel Bir Sözleşme

Köstebek Türbesi'ne atfedilen manevi otorite, toplumsal bellekte korunan mitsel bir "kurucu anlatı" ile meşrulaştırılmaktadır. Yerel anlatılara göre, bölgeye gelen ermiş zatlar bir cenaze defin işlemi sırasında komşu köylerden kazma ve kürek talep etmiş, ancak bu talebin reddedilmesi üzerine Konarı halkı karşılıksız yardım ve hürmet göstermiştir. Ermiş zatın bu nezakete karşılık "Siz ebedi kazma kürek elinizden düşmesin, terazi elinizden düşmesin" diyerek ettiği bereket duası, Konarı arazisi için mitsel bir koruma kalkını oluşturmuştur.

Yorumlayıcı bir perspektifle bu anlatı, Mircea Eliade'nin belirttiği "in illo tempore (mitsel başlangıç zamanı)" anında gerçekleşen ve günümüzün ekolojik düzenini tayin eden mitsel bir eylemdir. Bu süreçte gerçekleşen "beddua" ise komşu arazilerin "karaçalılık" ve zararlılara mahkûm edilmesiyle sonuçlanarak, kutsalın etik olmayan davranışlara verdiği ontolojik tepkiyi simgeler. Sonuç olarak türbe, Konarı halkı için sadece bir mezar değil, doğa ile insan arasında yapılan ve ekolojik refahı dinsel sadakate bağlayan "manevi bir sözleşme"nin mekânsal temsilidir.

4.2. Köstebek'in Zararlı Olarak Algılanışı: Kozmos ve Kaos Diyalektiği

Konarı ziraat kültüründe köstebek (yerel ağızla kösebek), mahsulün köklerini yiyen ve tarımsal düzeni tehdit eden temel bir "zararlı" olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu algı, modern tarımın "yok edilmesi gereken düşman" mantığından farklı olarak dinsel bir dikotomi içinde ele alınmaktadır. Eliade'nin diyalektiğine göre türbe koruması altındaki tarım arazileri düzenli bir "Kozmos"u temsil ederken, köstebeklerin bu sınıra yönelik müdahaleleri düzeni bozan bir "Kaos" unsuru olarak kodlanır. Köstebek'in tahribatı, sadece ekonomik bir kayıp değil, mitsel olarak çizilmiş olan kutsal sınırın ihlali olarak görülür. Bu bağlamda zararlı yönetimi, Kaos'un Kozmos'tan temizlenmesi ve tanrısal düzenin (bereketin) yeniden tesisi çabasıdır.

4.3. Toprağın Alınması ve Serpilmesi: Pratik Bir Arınma Ritüeli

Köstebekle mücadele, türbe etrafında şekillenen ve "Praxis" katmanını oluşturan ritüelistik bir toprak alma işlemiyle yürütülmektedir. Saha gözlemleri, bu işlemin katı bir manevi disiplin gerektirdiğini belgelemektedir:

- **Manevi Hazırlık ve Kutsama:** Toprak alınmadan önce türbede iki rekât namaz kılınması ve dua edilmesi şarttır. Toprak alınırken ve tarlaya serpilirken mutlaka "Besmele" çekilir. Bu durum, dindışı bir madde olan toprağın, hiyerofanik bir merkezle temas ederek manevi bir güçle (mana) yüklenmesini sağlar.
- **Tahliye Simgeselliği:** Toprak bahçeye serpilirken köstebeklerin çıkıp gidebileceği "kapı gibi bir boşluk" bırakılması, Kaos'un Kozmos'tan tahliye edilmesine yönelik dinsel bir mekân kurgusudur.

Bu pratik, Eliade'nin imitatio dei (Tanrısal eylemin taklidi) kavramıyla örtüşür; köylü, toprağı serpererek ermişin başlangıçtaki koruma eylemini bugüne taşır ve mitsel zamanı güncelleyerek tarlasını kutsalın korumasına dahil eder.

4.4. Türbe ve Dokunulmazlık İnancı: Kutsal Bir Sınır Olarak Coğrafya

Saha verileri, Köstebek Türbesi'nin köy sınırları içerisinde dinsel bir nirengi noktası oluşturarak uzamsal türdeşliği kıran bir hiyerofani işlevi gördüğünü kanıtlamaktadır. Köylülerin en temel gözlemi, "Konar köyü çevresinde köstebek yoktur yani sınırlar içinde, ama sınır dışında köstebek başlar" söylemiyle ifade edilen mekânsal ayırmadır. Bu fenomenolojik gerçeklik, türbenin Eliade'nin tanımladığı bir "Dünya Merkezi" (Axis Mundi) olarak konumlandığını teyit eder. Türbenin Karabınar mevkiinde bir ikizinin

olması, bu manevi koruma kalkanının tüm köy coğrafyasına yayılan ontolojik bir garanti olduğunu gösterir.

4.5. Tarımsal Müdahalenin Sınırlandırılması: Kültürel Direnç ve Etik

Köstebek Türbesi inancı, modern antroposentrik (insan merkezli) tarım anlayışının dayattığı kimyasal odaklı zararlı yönetimine karşı güçlü bir "kültürel direnç" oluşturmaktadır. Köylüler, pestisit kullanımı yerine manevi otoriteye başvurarak biyolojik çeşitliliği ve toprak sağlığını koruyan etik bir risk yönetimi stratejisi geliştirmişlerdir. Berkes'in yaklaşımıyla bu durum, Geleneksel Ekolojik Bilgi'nin (GEB) yerel düzeyde çevresel sürdürülebilirliği nasıl bir "sosyal kurum" olarak örgütlediğini belgeler. Türbe ritüelleri, doğadaki canlıları salt bir düşman olarak değil, mitsel sınırların ötesine "davet edilmesi" gereken varlıklar olarak konumlandırarak ekosistem bütünlüğünü desteklemektedir.

4.6. Korku, Saygı ve Ritüel Davranışlar: Manevi Disiplinin Etkisi

Konarı ekolojisinde davranışları düzenleyen asıl güç, dinsel yaptırımdan ziyade içselleştirilmiş bir "korku ve saygı" (hürmet) döngüsüdür. Toprağa hürmet etmenin karşılığında "yerin altında seni sıkımsama" (huzur ve bereket) beklentisi, Berkes'in "Doğayla Karşılıklık" ilkesinin dinsel bir ifadesidir. Türbede sergilenen ritüel saflık (abdest, namaz) ve "Allah'tan korkmayan yapar" gibi etik uyarılar, dinsel insanın varoluşunu mutlak bir gerçeklik üzerine kurma çabasını yansıtır. Bu manevi disiplin, tarımsal eylemleri teknik bir iş olmaktan çıkarıp, Kozmos ile insan arasındaki ahlaki dengeyi koruyan bir dinsel törene dönüştürmektedir.

Sonuç olarak, Köstebek Türbesi ve çevresindeki inanç pratikleri, Konarı Köyü'nde tarımsal sürdürülebilirliğin teknolojik çözümlerden ziyade, kutsalın mekân üzerindeki otoritesi ve insan-doğa arasındaki ontolojik sadakat ile sağlandığını ortaya koymaktadır.

5. TARTIŞMA

Konarı Köyü'nde yer alan Köstebek Türbesi ve bu mekân etrafında şekillenen ritüelistik uygulamalar, yerel topluluğun doğayla kurduğu ilişkinin salt teknik bir tarımsal faaliyet olmadığını, aksine derin bir manevi-ekolojik zeminde yükseldiğini göstermektedir (Özal, 2026). Elde edilen bulgular, Mircea Eliade'nin "hiero-fani" kavramı, Fikret Berkes'in "kutsal ekoloji" çerçevesi ve modern tarımın dayandığı antroposentrik paradigma eleştirisi bağlamında aşağıda tartışılmıştır.

Köstebek Türbesi'nin en dikkat çekici işlevi, köy coğrafyası üzerinde manevi bir otorite aracılığıyla "ekolojik bir sınır" tesis etmesidir. Katılımcıların, köstebek tahribatının köyün mülki sınırlarının bittiği noktada başladığına dair anlatıları, türbenin Eliade'nin (2017) belirttiği anlamda uzamsal türdeşliği kıran bir hiero-fani noktası olduğunu kanıtlamaktadır. Türbe, kutsalın yeryüzünde tecelli ettiği bir "sabit nokta" veya "Axis Mundi" (Dünya Eksenini) olarak işlev görerek, çevresindeki araziye köstebeklerin temsil ettiği "Kaos"tan arındırmakta ve burayı düzenli bir "Kozmos" haline getirmektedir

(Özal, 2026; Eliade, 2017). Bu durum, kutsal mekânların dinsel insan için sadece bir ibadet yeri değil, aynı zamanda varoluşun ve tarımsal sürekliliğin ontolojik bir garantisi olduğunu doğrulamaktadır (Eliade, 2017).

Bu manevi sınır algısı, modern tarım pratiklerinin dayandığı antroposentrik (insan merkezli) doğa anlayışına köklü bir eleştiri sunmaktadır. Modern paradigma, doğayı yalnızca rasyonel-teknik yöntemlerle kontrol edilmesi ve sömürülmesi gereken ruhsuz bir kaynaklar deposu olarak kurgulamaktadır (Northcott, 2015; White, 1967). Bu indirgemeci bakış açısı içinde köstebek, yalnızca yok edilmesi gereken bir "zararlı" olarak kodlanırken; Konarı örneğinde, zararlı yönetimi manevi bir disiplin ve "etik bir sözleşme" üzerinden yürütülmektedir (Özal, 2026). Türbeden toprak alınırken köstebeklerin çıkıp gitmesi için simgesel bir "kapı" bırakılması, hayvanın yaşam hakkına duyulan saygıyı ve türler arası dengeyi koruma kaygısını yansıtmaktadır. Bu pratik, Berkes'in (2012) "manevi ekoloji" olarak tanımladığı, yerel toplulukların ekosistemle kurduğu karşılıklılık (reciprocity) ilkesinin somut bir tezahürüdür ve doğaya yönelik şiddeti sınırlayan kültürel bir risk yönetim mekanizması işlevi görmektedir (Özal, 2026; Berkes, 2012).

Etnoekolojik açıdan Köstebek Türbesi etrafındaki uygulamalar, Toledo'nun (2002) "Kosmos-Corpus-Praxis" (K-C-P) modelini mükemmel bir şekilde örneklemelemektedir. İnanış (Kosmos), türbenin koruyucu gücüne dair mitsel anlatıları kapsarken; bu inanç, toprağın hangi dualarla ve hangi dinsel disiplinle (namaz, abdest) alınacağına dair yerel bilgiyi (Corpus) şekillendirmekte ve nihayetinde bu toprağın tarlaya serpilmesiyle pratik uygulamaya (Praxis) dönüşmektedir (Özal, 2026; Toledo, 2002). Bu bütüncül yapı, Geleneksel Ekolojik Bilginin (GEB) modernleşme ve kimyasal tarım baskıları karşısında nasıl bir "kültürel direnç" mekanizması olarak işlev gördüğünü belgelemektedir (Özal, 2026; Yolcu & Aça, 2019). Konarı'da gözlemlenen bu mitsel koruma kalkını, dinsel otokontrolün ekolojik sistemleri dengelemedeki hayati rolünü kanıtlayarak, sürdürülebilirliğin sadece teknik değil, aynı zamanda manevi bir dönüşüm gerektirdiğini ortaya koymaktadır (Berkes, 2012).

6. SONUÇ

Konarı Köyü özelinde gerçekleştirilen bu etnoekolojik çalışma, geleneksel ziraat bilgisinin (GEB) salt ampirik veri ve teknik uygulamalardan (Corpus ve Praxis) ibaret olmadığını; aksine inanç, etik ve manevi değerler bütünü olan "Kosmos" katmanı tarafından yönlendirilen bütüncül bir sosyo-ekolojik sistem olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Araştırmanın temel bulgusu, "Köstebek Türbesi"nin yerel topluluk için yalnızca dinsel bir sembol değil, aynı zamanda tarımsal alanı köstebeklerin simgelediği ekolojik düzensizlikten (Kaos) arındıran ve mitsel sınırları koruyan bir hiyerofani merkezi olarak işlev görmesidir. Bu manevi coğrafya kurgusu, tarımsal zararlılarla mücadeleyi, modern antroposentrik paradigmanın aksine, yok etme odaklı şiddet pratiklerinden çıkararak ekosistemle uyumlu, etik temelli bir risk yönetimi modeline dönüştürmüştür.

Çalışmanın kuramsal düzeydeki en önemli katkısı, Geleneksel Ekolojik Bilgi (GEB) literatüründe genellikle teknik ve etnobotanik boyutlara hapsolmuş analizleri, Toledo'nun modelindeki inanç (Kosmos) katmanını merkeze alarak genişletmesidir. Konarı'daki "kutsal toprak alma" ritüeli ve "toprağın küskünlüğü" gibi yerel kodlar, insanın doğayla kurduğu ilişkinin "karşılıklı ahlaki sorumluluk" ve "ontolojik bir sözleşme" üzerine inşa edildiğini kanıtlayarak, Türkiye'deki kültürel miras ve etnoekoloji çalışmalarına analitik bir derinlik sunmaktadır. Pratik düzeyde ise bu model, modernleşme baskıları karşısında kimyasal müdahaleye direnç gösteren yerel bilgi sistemlerinin, biyolojik çeşitliliği korumadaki işlevsel rolünü belgelemektedir.

Sonuç olarak, günümüz küresel ekolojik krizinin temelinde yatan doğanın araçsallaştırılması sorununa karşı etnoekolojik yaklaşımlar, dinsel ve manevi bilgiyi sürdürülebilirlik stratejilerinin ayrılmaz bir parçası olarak konumlandırmaktadır. Konarı Köyü'nde gözlemlenen bu manevi zararlı yönetimi modeli, yerel toplulukların kendi özgün dünya görüşleri aracılığıyla ekosistem dengesini nasıl sağladığını göstermesi bakımından kritiktir. Geleneksel ekolojik bilgeliğin bu manevi-etik bileşeni, modern sürdürülebilirlik stratejilerinin sadece teknik birer düzenleme değil, aynı zamanda köklü bir kültürel ve manevi dönüşümü içermesi gerektiğini kanıtlamaktadır. Bu bağlamda, yerel ontolojilerin modern sürdürülebilirlik politikalarına entegrasyonu, doğa-kültür uzlaşısını yeniden tesis edecek vizyoner bir paradigmaya geçişte, gelecekteki tarım politikalarına yönelik stratejik bir rehber niteliği taşımaktadır.

Kaynakça

- AÇA, M. (2016). Halk bilgisinin takvim, mevsim/iklim, çevre, sağaltma ve hukuka dönük temsilleri. M. Aça (Ed.), *Halk bilimi el kitabı içinde* (ss. 558–593). Kömen Yayınları.
- ATEŞGÜL, Y. (2021). *Geleneksel ekolojik bilgi ve Aksu/Sofular Havzası* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- BERKES, F. (2012). *Kutsal ekoloji* (3. bs.). Routledge.
- COGGINS, C. ve Chen, B. (Ed.). (2022). *Sacred forests of Asia: Spiritual ecology and the politics of nature conservation*. Routledge.
- ELIADE, M. (2003). *Dinler tarihine giriş* (L. Arslan, Çev.). Kabalcı Yayınevi.
- ELIADE, M. (2017). *Kutsal ve kutsal-dışı: Dinin doğası* (A. Berktay, Çev.). Alfa Yayınları.
- GARDNER, G. (2003). Dinleri sürdürülebilir bir dünya arayışına katmak. G. Gardner (Ed.), *Dünyanın durumu 2003 içinde* (ss. 152–175). Tema Vakfı.
- MERCHANT, C. (1983). *The death of nature: Women, ecology, and the scientific revolution*. Harper & Row.
- NORTHCOTT, M. S. (2015). *Place, ecology and the sacred: The moral geography of sustainable communities*. Bloomsbury Academic.
- ÖZAL, D. (2026). *Safranbolu Konarı Köyü'nde kutsal ekoloji: Geleneksel ziraat bilgisi uygulamaları bağlamında etnoekolojik bir analiz* [Yüksek lisans tezi]. Karabük Üniversitesi.
- ÖZKÖSE, A. (2022). *Safranbolu köylerinin yöresel mimarisi*. YEM Yayın.
- RAPPAPORT, R. A. (1999). *Ritual and religion in the making of humanity*. Cambridge University Press.
- TOLEDO, V. M. (1992). What is ethnoecology? Origins, scope and implications of a rising discipline. *Ethnoecológica*, 1(1), 5–21.
- TOLEDO, V. M. (2022). Agroecology and spirituality: reflections about an unrecognized link. *Agroecology and Sustainable Food Systems*, 46(5), 654–674. <https://doi.org/10.1080/21683565.2022.2027842>.
- VERSCHUUREN, B., Wild, R., McNeely, J. ve Oviedo, G. (Ed.). (2010). *Sacred natural sites: Conserving nature and culture*. Earthscan.
- WHITE, L., Jr. (1967). The historical roots of our ecologic crisis. *Science*, 155(3767), 1203–1207.
- YAKUPOĞLU, C. (2025). Karabük'te Türk iskânı ve Türkçe yer adları. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi (TAKSAD)*, 14(1), 1–20.
- YOLCU, M. A. ve Aça, M. (2019). Geleneksel ekolojik bilgi ve folklor. *Folklor/Edebiyat*, 25(100), 861–871. <https://doi.org/10.22559/folklor.1086>.
- YOLCU, M. A., Aça, M. ve Dinç, M. (2023). *Homo naturalis: İnsan ve geleneksel ekolojik bilgi*. Paradigma Akademi Yayınları.